

6. Якобсон Р.О. «Лингвистика и поэтика». –Москва: 1975.
7. Потебня А.А. «Теоретическая поэтика». –Москва: 1990.
8. Дониёров Х., Мирзаев С. «Адабий тил ва бадиий стиль». –Тошкент: 1988.
9. Yoldashev M. «Badiiy matn lingvopoetikasi». –Тошкент: «Фан», 2008.
10. Мирзаев И. Лингвистик поэтика ва унинг филологик таҳлилидаги урни. -Т.: 2002.
11. Абдуллаева Л. «Лексическая стилистика художественного текста, лингвистику текста и историю ее изучения». -Тошкент: «Фан», 1979.
12. Саримсоков Б. «Бадиийлик асослари ва мезонлари». –Тошкент: 2004.
13. Ёбдиназимов Ш. «Лингвопоэтика». –Т.: «Ёшлар», 2020.

РЕЗЮМЕ. Maqolada badiiy matnning lingvopoetika o'rganishning nazariy masalalari, xususan, badiiy matnning fonetikasi, semantikasi, matn lingvistikasi va uning izlanish tarixi, uning asosiy ittifoqliklaridagi nazariylik muammolari haqida atroflicha so'z yuritiladi. Lingvopoetika bo'yicha A. A. Potebnaya, A. Peshkovskiy, I. V. Sherba, V. M. Jirmunskiy, V. V. Vinogradov, A. A. Lipgart, M. Yoldashev kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlari bo'yicha nazariy fikrlariga to'xtab o'tdik.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются теоретические вопросы изучения лингвопоэтического анализа художественного текста, в частности, фонетику, семантику художественного текста, лингвистику текста и историю ее изучения. Мы остановились на теоретических взглядах учёных по лингвопоэтике таких как А.А. Потебня, А. Пешковский, И.В. Щерба, В. Жирмунский, В.В. Виноградов, А.А. Липгарт, М. Юлдашев.

SUMMARY. This article discusses the theoretical issues of studying the linguistic and poetic analysis of a literary text, in particular, phonetics, semantics of a literary text, text linguistics and the history of its study. We stopped at the theoretical views of scientists on linguopoetics such as A.A. Potebnya, A. Peshkovsky, I.V. Shcherba, V. Zhirmunsky, V.V. Vinogradov, A.A. Lipgart, M. Yuldashev.

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ОЙКОНИМЛЕРИНДЕ КЭСИПЛИК ЛЕКСИКАНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИЙ СЫПАТЫ

М.Д.Қурбанов – филология илимлериниң кандидаты

Ўжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: топоним, ойконим, этнос, маданият, касбий сўзлар, этнография.

Ключевые слова: топоним, ойконим, этнос, культура, профессиональные слова, этнография.

Key words: toponym, oikonym, ethnos, culture, professional words, ethnography.

Тил – маданиятты сәўлелендириўши қурал. Сол себебли тил менен маданиятты бир-бири менен байланыслы изертлеў сонғы дәўирде актуаль мәселеге айланбақта. Халықтың миллий маданияты нақыл-мақаллар, ырым, толғаў-термелер, мифлер, теңеўлер, метаформалар, шежирелерде жаксы сакланады [1:36].

Сөзлик қурамының үлкен хәм ески қатламы болған меншикли атамалар сөзлерге салыстырғанда социаллық-сиясий, мәдений өзгерислерге тасиршен және актив болып, олар өзлери дөреген дәўирдин тиллик картинасын жаксы сәўлелендире алады. Бұл оларды үйрениўде лингвистикалық болмаған (тарийхый, мәдений, социаллық, мифлик, т.б.) мағлыўматлардан да пайдаланыўдың зәрүр екенин көрсетеди.

Халықтың сан мың әсирлик өмир жолы, түрли ўақыя-хәдийселер мәдений турмысын қәлипестирип барады. Түрли дәўирлердеги ўақыялар маданияттын мазмұны хәм формасына өзгерислерди енгизеди. Бұлар этностың рүўхый хәм материаллық маданиятында өз көринисин табады.

Материаллық маданият – халықтың өмир даўамында дөреген мийнет қураллар, имаратлар, устап тутқан бұйымлар, кийим-кеншек, кәсип, қол өнер, транспорт басда да әўлаттан-әўладқа өтип қиятырған затлық байлығы [8]. Рүўхый хәм материаллық маданият бир-бири менен тығыз байланыслы, олар бири екінчисин толықтырып барады. Сол ушын оларды тек шәртли түрде бөлип қараймыз.

Қарақалпақ халқы Әмиўдәрәя бойы, Арал жағаларында әсирлер бойы жасап, усы орынның тәбийий ықлымы географиялық шараятларынан келип шығып кәсиптиң бир неше түрлери менен шүғылланған, сол тийкарда материаллық маданият түрлерин хәм тил лексикасын байытқан. Кәсиплик сөзлер тилдиң нақыл-мақаллар, фразеологизм хәм меншикли атамалар қурамында жаксы сакланған. Бұл мақалада кәсиплик сөзлер қатнаслы ойконимлердиң (аўыл, елатлы орын, қалалардың меншикли атамасы) этномәдений өзгешелигин көрип шығыўды мақсет еттик.

Республиканың Шымбай хәм Нөкис районларында *Арбашы* деп аталған аўыллар бар. Мағлыўматларға қарағанда, бұл орынларда ертеде (айырым хәзир де) арба соғатуғын ұсталар жасаған. Аўыл адамларының арба соғыўды кәсип етиўи олар жасайтуғын орынды *Арбашы* деп атаўға тийкар болған. *Арбашы* ойконими

қарақалпақ тили үшін миллий коннотациялық бояўға ийе. Транспорттың бұл түри көплеген аймақ халықлары, сол қатары қарақалпақлардың жүк тасыў қуралы болған. Хәр бир миллетте ұсталар географиялық, этникалық өзгешеликлерден келип шығып арба соккан.

Арқаншы ойконими. Қарақалпақлардың турмысында шарўашылық белгилі орын ийелейди. Бұл болса шарўа үшін керекли бұйым хәм затларды соғып таярлаў зәрүрлигин пайда еткен. Шарўа маллар үшін арқан есип жип таярлаў өнери қарақалпақлар арасында белгилі кәсиплерден бири болған. Усыны есапка алсақ, Шымбай районындағы *Арқаншы* деген аўыл атамасының этномәдений сыпаты белгилі болады. Атаманың келип шығыўы усы орын халқының арқан ийирип жип таярлаўды кәсип етиўи менен байланыслы. Елеге дейин аўыл халқы бұл кәсип пенен шүғылланады.

Қарақалпақлардың тийкарғы кәсиплеринен бири балықшылық. Әмиўдәрәя Арал теңизине қуйғанға шекем хәр қыйлы үлкен-киши суў объектлерин (арна, өзек, жап, қол, хәуиз т.б.) пайда еткен. Бұл усы аймақта жасап атырған халықтың балық аўлаў менен шүғылланыўына тийкар жаратқан. Қарақалпақ тили сөзлик қорында усы кәсипке байланыслы бай лексиканың болыўы да усы факторға байланыслы. Қол, дәрәя, арнаға жакын жердеги аўыллардың халқы балықшылық пенен шығыланыўды әдет еткен. Олар жасап турған аўыллар болса Балықшы аўыл деп аталған. Қарақалпақстанның Кегейли, Қоңырат, Қанлыкөл хәм Нөкис районлары аймақларындағы *Балықшы* деп аталған аўыллар буның дәлили болады.

Тарийхшы этнограф Т.А.Жданко өзиниң қарақалпақтар этнографиясына арналған изертлеўинде балықшылық қарақалпақтардың бурыннан қиятырған дәстүрий кәсиби екенин, буны тарийхый хәм археологиялық хәм этнографиялық мағлыўматлар тастыйықлайтуғынын жазған еди. Бұл кәсип пенен Әмиўдәрәя дельтасының төменги бөлеги, әсиресе, Арал теңизи этарыпында жасайтуғын халықлар көбирек шүғылланғанын, олар арасында балық хәм оны аўлаўға байланыслы хәр қыйлы әпсаналар, диний исеним хәм дәстүрлердиң сакланғаннан жазған [7:192-193]. Этностың социаллық турмысына байланыслы бундай атамалар халықтың тарийхы, мәдений турмысынан мағлыўмат берийи менен бахалы есапланады.

Қөңши ойконими. Бурынлары қарақалпақлар

түрмысында белгили бир кәсип атадан балаға, ұстаздан шәкіртке өтип отырған. Аўылда белгили бир кәсип пенен бир ямаса бир неше ұста шүғылланған. Усыған қарай олардын жасап тұрған мәканы сол кәсиптин аты менен атала берген. Шымбай районы аймағында *Көңиши* аўылы бар. *Көн* сөзи ири кара мал ямаса жабайы аңлардың терисинен ийленген қатты былғары тери дегенди билдиреди. Аталған аймақ халқы ертеден-ақ тери ислеп таярлаған. Көншилик қарақалпақларда ерте заманлардан бар кәсип болғанын К.Айымбетовтың «Халық даналығы» шығармасында атап өткен еді [2:263]. Бұл сөз халық аўызеки дәретпелерине де көшкен: «Оразының оны қалды, кемпирлердің көни қалды».

Қарақалпақстанда этномәдениет өзгешеліклерге ийе болған аўыл атамалары көп ұшырасады. Республиканың Бозатаў, Шымбай хәм Хожели районлары аймағында *Үйши* деп аталған аўыл атамалары солардың қатарына киреди. Үйши – қарақалпақлар арасында белгили кәсиплерден бири болып, олар кара үй соғатұғын ұсталар болған. Кара үй қарақалпақлардан тысқары түркий халықлар арасында кең тарқалған үй, ол көшиўде, бұзып кайта құрыўда қолайлы болған. Хәр бир аймақтағы ұсталар сол орынның тәбийий өзгешелигі хәм этностың миллий мәдениет өзгешеліклерин келип шығып кара үйлер соққан. Бозатаў районы аймағындағы *Үйши* аўылының атамасы түўралы жергиликли халық берген мағлыўматларды ұсынбақшымыз. Ертеде аўыл дәрйаға жақын жайласқаны ұшын халық балық аўлаўды кәр еткен. Кейин дәрйа сұўының тартылыўы олардың балықшылық пенен емес, көлдердеги қамысларды орып, ший тоқыўды кәсип етиўине себеп болған. Сол аўылда Қалменбай деген ұста кара үй соғатұғын болған. Адамлар оннан ұсы кәсипти үйренген. Бұл орын дәслепп *Қалменбай үйшинин аўылы*, сонынан қысқарыў нәтийжесинде *Үйши аўыл* болып аталған. Атама қарақалпақ халқының этномәдениет түрмысынан дәрек береді. Этнограф Т.А.Жданко хәм С.Камаловлардың берген мағлыўматларына қарағанда, жақын ўақытларға дейин Кегейли районының Еркіндәрйа совхозында кара үй соғатұғын ұсталар болған, ол жер *Үйши аўылы* деп аталған. Әмиўдәрйа сұўының азайыўы менен өнерментлердің көпшилигі Қарақалпақстанның түрли аймақларына көшип кеткен. Олар Қоңырат хәм Шымбай жақларда өз жұмысын даўам еткен. Авторлар халық арасынан кара үйге байланысly түрли рәўаят хәм аңыз-әпсаналар жазып алған, сондай-ақ, үйши ұсталар өзлерине Ибраһым Калилди пир тутқанын жазған [7:171-172].

Қарақалпақ халқының социаллық-мәдениет түрмысында және бир кәсиплердің бири – бойрашышық. Тийкарынан көлдерге жақын жасаған адамлар көлдің ұзын қамысларын орып, оннан бойра ислеп сатқан. Оны тоқытұғын адамды *бойрашы* деп аталған. *Бойра* – төсениў, жайлардың төбесин бастырыў, дәңлердің араларын бир-биринен бөлип

саклаў ұшын қоршаў ретинде пайдаланылған [6:20]. Қоңырат районындағы *Бойрашы* аўылының адамлары да ертеде бойрашылық пенен шүғылланған. Хожели аймағында *Бойрашы* деп аталған жап бар. Демек, этномәдениет сыпака ийе бундай атамалардың мазмұнында белгили бир дәўир хәм кенисликте өмир кеширген халық хакқында баҳалы мағлыўмат болатұғын ўақыя-хәдийселер, тарийхтың излери бар. «Хәр бир мәдениетта интернационаллық хәм миллий сыпат бар, соның менен бирге хәр бир тилдің семантикасында адамзат мәдениетінің ұлыўма универсаллық компонентлери, сондай-ақ белгили бир халықтың өзіншеллик мәдениеті көринеди» [5:129]. Этноска тийисли мәдениет фактлер лингвокультурология ұшын әхмийетли дерек болады.

Қарақалпақлар өз этномәдениет өзгешеліклерин, аймақлық шараятлардан келип шығып кәсиплердің жоқарыдағыдан басқа да түрлери менен айланысқан. Қарақалпақ тили сөзлик құрамында шарўашылыққа тийисли сөзлердің көп болыўын жергиликли халықтың ұсы кәсип пенен шүғылланыўы нәтийжеси деп түсиндириў мүмкин. Қарақалпақстанда шарўашылыққа байланысly келип шыққан атамалар ұшырасады. Шымбай хәм Тахтакөпир районларындағы *Шарўа*, Хожели аймағында *Түйекеш*, Шоманайда *Падашы* деп аталған аўыл атамалары солардың қатарына киреди.

Таллаўлардан белгили болғанындай, халықтың мекен еткен орны, ол жердің географиялық дүзилиси, ықлымы, жери, сұўы, басқа да тәбийий белгилер олардың сол жерге сәйкес кәсип түрлери менен шығылланыў, оны раўажландырыў, тил лексикасын байытыў имканиятын береді. Т.Жанузаковтың атап өткеніндей, топонимлерди миллиет мәдениетінің көриниси ретинде үйрениў сол тилде сөйлеўши халықтың топонимлер номинациясындағы бай мәдениет үлгилер хәм тәжирийбелерин, сондай-ақ қоршаған ортаны қабыллаў өзгешеліклерин танып билиўге жол ашады [4:89].

Хәр бир халық пүткил өмири даўамында өзи жасап тұрған орталық хәм ол жерде жүз берген тарийхый ўақыялар, өмир кешириў тәризи, мәдениет хәм экономикалық факторлар себебинен тилдің сөзлик құрамы, сол қатары жер-сұў атамаларын да кәлиплестирип барады. «... хәр бир топоним тилдеги ұзақ мүддетли мәдениет байлықлардың көрсеткиши, олар халық өмири, түрмысы хакқында әхмийетли мағлыўматларды берийи мүмкин. Бирак, сол мағлыўматларды алыў ұшын изертлеўши этникалық топардың өмир тәризинен жақсы хабардар болыўы керек» [3:165].

Солай етип, жергиликли ойконимлер ситемасында қарақалпақ халқының өмири, түрмыс-тиршилиги, дүнья танымы, кәсиби, басқа да материаллық байлықлар көринис тапқан. Олардың өзлерине тән миллий хәм мәдениет тәреплерин сәўлелендиретуғын бундай ойконимлер Қарақалпақстанның барлық орынларында ұшырасады.

Әдебиятлар

1. Абдиназимов Ш.Н. Лингвокультурология – тил билиминің жаңа тараўы. // «Илим хәм жәмийет», 2020. №3.
2. Айымбетов Қ. Халық даналығы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988. 263-б.
3. Алимхан А. Лингвистические и этнокультурные основы топонимов Южного региона Восточного Казахстана. Топонимическое пространство Восточного Казахстана. – Усть-Каменгорск: Рекламный Дайджест, 2008.
4. Күркебаев К.Қ. Қазақ тилинің рухани және материалдық лексикасы. – оқу құралы. Стер. бас. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Құламанова З.А. Жамбыл облысы ойконимдері. Оқу құралы. – Тараз: Тараз университети, 2009.
6. Пахратдинов Қ., Абишов Г. Қарақалпақстан топонимлери сөзлігі. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 2021. 20-б.
7. Этнография Каракалпаков. XIX-начало XX века (материалы и исследования). Отв.ред. Т.А.Жданко, С.К.Камалов. – Ташкент: «Фан», 1980. 192-193-б.
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Madaniyat>

РЕЗЮМЕ. Мақолада Қарақалпақстан ойконимлери кәсбий лексикасининг этно маданий, маъно хусусиятлари таҳлил қилинган. Маҳаллий халқнинг шүғулланган кәсб турлари, уларга оид лексиканинг жой номларида ақс этиши, бу тип ойконимларни ўрганишининг аҳамияти батафсил ёритиб берилган. Топонимик ва этнографик маълумотлардан фойдаланилган.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются этнокультурные и семантические особенности профессиональной лексики в ойконимах Каракалпакстана. Подробно разъясняются виды занятий местных жителей, отражение их лексики в топонимах, важность изучения этого вида ойконимов. Используются топонимические и этнографические данные.

SUMMARY. The article analyzes the ethno-cultural and semantic features of professional vocabulary in the oikonymy of Karakalpakstan. The types of occupations of local residents, the reflection of their vocabulary in toponyms, the importance of studying this type of oikonyms are explained in detail. Toponymic and ethnographic data are used.

QARAQALPAQ TILINIŇ TÚSINDIRME SÓZLIGINDE ANTONIMLERDİŇ BERILIWI

M.T.Mambetmuratova - *tayanish doktorant*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanish soʻzlar: soʻz, luǵat, izohli luǵat, antonim, maʼno.

Ключевые слова: слова, словарь, толковый словарь, антоним, значение.

Key words: word, dictionary, explanatory dictionary, antonym, meaning.

Antonimler qaraqalpaq tiliniń leksikologiya tarawında úyrenilip, bul topardaǵı sózler qaraqalpaq ádebiy tiliniń rawajlanıwında, tilimizde emotsionalıq-ekspressivlik xızmetlerinde qollanıwında xızmeti ayırıqsha. Antonimler bildiriliwi boyınsha qarama – qarsı mánide jumsaladı. Lingvistikalıq terminler sózliginde antonimlerge «seman-takalıq jaqtan bir-birine qarama-qarsı sapalıq mánidegi sózler» dep sıpatlama beriledi [1]. Al, «Qaraqalpaq tiliniń antonimleriniń qısqasha sózligi» nde «Antonim – grek sózi bolıp, bizińshe «anti»-qarsı, «onima» - atama degendi bildi-redi, antonimler qarama-qarsı mánige iye bolǵan hám bir sóz shaqabına kiretuǵın sózler, olar kóbirek sapalıq mánidegi sózler arasında boladı» dep kórsetedi [2].

Antonimlerdiń ekinshi sınarın ornlı paydalana biliw- hár qanday adamnıń sóylew, pikirlew mádeniyatınıń qalıplesiwine, sóz baylıǵınıń sózlerdi durıs qollana biliw shegarasınıń keńeyiwine de óz unamlı tásirin tiygizedi.

Antonimler tilimizde sinonimler, omonimler, sózlerdiń kóp mánililigi menen tıǵız baylanıslı. Sózler tábiyatı boyınsha bir mánige iye bolmay, al, kóbinese kóp mánili bolıp keledi. Sonlıqtan antonimler ásirese, tiliimizdegi kóp mánilik qubılısı menen baylanıslı. Sonday-aq antonimler menen sinonimler arasında da baylanıs bolıp, bir sózge bir neshe sinonimler qarsı qoyıladı. Mısalı, «*sulıw*» sózińiń sinonimi shıraylı, kórkem, simbatlı, ajarlı, kórikli, xoshirey hám t.b. Bul sózler «*bádbásher*» sózine qarsı qollanılp, *sulıw* – *bádbásher* hám t.b. túrinde antonimlik jubaylardı dúziw múmkin. Bul leksikalıq antonimler degende hesh qanday grammatikalıq formalarsız (prefiks, jalǵaw, affikslerisiz) kelip, sózlerdiń dara túrinde antonim bolıwın túsinemiz. Bul haqqında ilimpazlar: «Antonimler qaraqalpaq tilinde omonimler, omoformalar hám sinonim sózler usap, tildiń leksikasında sózlerdiń belgili bir top- arın qurap turadı. Sonıń menen birge olar omonim, omoforma, sinonimlerden túp-tamırınan basqasha. Anto- nimler forması boyınsha tek hár túrli bolıp ǵana qoymastan, bir-birine birotala mánisi jaǵınan qarama-qarsı keletuǵın sózlerden ibarat» [3].

Antonim sózler haqqında ilimpazlar Q.Pirniyazov hám A.Pirniyazovalar: «Tilimizde mánisi bir-birine qarsı sózler kóp hám hár qıylı. Mısalı, mazalı-mazasız, balalı-balasız. Bulardıń da mánisi bir-birine qarama-qarsı bolǵanı menen antonim sózler bolmaydı. Sebebi bular bir túbirden bolıp, qosımta arqalı ǵana qarama-qarsı máni berip tur. Al, antonim sózler hár qıylı túbir sózden bolıp, olar mánilik qarama-qarsılıqta turıwı kerek» dep atap kórsetedi [4].

Demek, biziń pikirimizshe, antonimler leksikalıq antonim bolıwı ushın bir sóz shaqabınan bolıwı, hár qıylı túbir sózlerden hám hesh qanday affikslerdiń járdemisiz keliwi kerek.

Hár qanday antonim sóz óz jubayı, sınarı menen salıstırılmasa, ol antonimlik belgige iye bola almaydı. Antonimlerdiń hár biri óz jubayına iye. Ayırıqsha atap ótetuǵın tárepi antonimlik jubaylar birdey sóz shaqabınan boladı. Hárbir xalıqtıń tili – adam balasın bir-birine jaqlastırıwshı, birlestiriwshı qural bolıw menen birge hámmege ortaq hám sóz mádeniyatın kóteriwdе atqaratuǵın xızmeti júdá úlken.

Qaraqalpaq tiliniń tórt tomnan ibarat túsindirme sózliginde antonimler belgili orıńǵa iye. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózliginde leksikalıq antonimler leksikalıq birlik sıpatında túsindirilgen [5].

Mısalı: *Áǵayın-jat*

Áǵayın at. Tuwǵan-tuwısqan, ruwlas, ata-babaları tuwısqan adamlar.

Áǵayınıń kóp bolsa adam tiymes,

Kesewiń uzun bolsa qolıń kúymes (Qq.x.n QTTS, I tom 25-bet)

Jat at. Basqa, bóten

Áǵayınıń azǵanın tuwǵanı bilmes jat biler,

Artqı ayıldıń batqanın, iyesi bilmes at biler (Qq.x.n QTTS, II tom 185-bet)

Aza-tamasha

Aza at. Qayǵı, matam

Kóp jılasıp, tuttıń aza. (Berdaq. QTTS, I tom 31-bet)

Tamasha at. Oyn-zawıq, oǵada qızıqlı, ayırıqsha jaqsı, kewilli

Tamasha oyın baslanıp,

Baqşı-jıraw aytırǵan eken. (Berdaq. QTTS, IV tom 270-bet)

Aqmaq-aqıllı

Aqmaq at. Aqlısqız, aqlı joq, biydawlet, nadan.

Ákem jalt qarap, selk ete qaldı. – Maǵan jeńil tiyip tur deysen be, aqmaq!-dep qattı baqırıp jiberdi. (K.Sultanov. QTTS, I tom.60-bet).

Aqıllı at. Aqlı kóp, bası isleytuǵın, esli, parasatlı, sanalı.

Aqıllı arımaydı, altın shirimeydi. (QTTS, I tom. 66-bet).

Bul joqarıdaǵı mısalda aqmaq hám aqıllı sózleri menen adam sózi ayılmasa da, jasırın túrde berilse de aqıllı hám aqmaq sózleri arqalı adam mánisi túsiniledi yaǵnıy kelbet-likler atlıq xızmetinde jumsalǵan.

Alası – beresi

Alasısı at. Alatuǵın haqısı, haqı alıw, kerek zatı.

Onıń da kassırde alası haqı bar eken. (A. Bekimbetov QTTS, I tom.

75-bet)

Beresi at. Birewge beriwge tiyisli nárese, qarız.

Onnan tısqarı araǵa sıńǵan kóp beresi nárselerdi qay- tarsın dep hámir etipti. (K.Sultanov. QTTS, I tom.268-bet). Bul mısalda nárese sózi túsirilip, feyil tiykarlı sóz atlıqlasıp tur.

Alıs – beris sózleri substantivlesip, túsindirme sózlikte antonim bola aladı.

Alıs sózi túsindirme sózliktiń I tomında eki mániste:

1. Alıs r. uzaq, qashıq, shalǵay, qıya mánilerinde jumsalǵan. Sonday-aq bul sóz jeke túrde emes, al, *beris* jubayı menen birlikte berilgen.

Alıs – beris at. Beris-alıs, qatnas.

Alıs – beris joq sıylasıp,

Tuwısqanınıń jatqa megzer (Ájiniyaz. QTTS, I tom. 84-bet).

Bay atlıǵı túsindirme sózlikte *gedey* hám *kembaǵal, jarlı* sózleri menen antonimlik qatar dúze aladı.

Bay (at.) qolında kóp mal-múlki bar, ústem klass wákili, feodal.